

UITVOERINGSPROGRAMMA FEANGREIDEFISY

2016 – 2017

Provincie Fryslân	Wetterskip Fryslân
vastgesteld door ambtelijk opdrachtgever A. Bodewitz:	vastgesteld door ambtelijk opdrachtgever T. Osinga:
d.d.	d.d.
vastgesteld door het College van Gedeputeerde Staten van de Provincie Fryslân:	vastgesteld door het Dagelijks Bestuur van Wet- terskip Fryslân:
d.d.	d.d.

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding
2. Feangreidefisy op hoofdlijnen
3. Uitwerking projecten
4. Organisatie, samenwerking en communicatie

BIJLAGEN

- I. Samenstelling Adviesgroep Uitvoering Feangreidefisy
- II. Toelichting kansrijke gebieden behouden Friese veenweidewaarden
- III. Uitwerking van de projecten *(alleen voor intern gebruik)*
- IV. Inzet mensen en middelen Provincie en Wetterskip *(alleen voor intern gebruik)*

1. INLEIDING

Voor u ligt het Uitvoeringsprogramma Feangreidefisy. Het is een gezamenlijk programma van de Provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân en vastgesteld door zowel het College van Gedeputeerde Staten van de provincie als door het Dagelijks Bestuur van het waterschap. Provinciale Staten en Algemeen Bestuur zijn in dit stadium over het uitvoeringsprogramma geïnformeerd. In 2017 wordt hen een verder uitgewerkt voorstel voor vaststelling voorgelegd.

Feangreidefisy is vertrekpunt voor de uitvoering

Provinciale Staten van Fryslân stelden in januari 2015 de Feangreidefisy vast. Deze visie geeft de gewenste ontwikkelingsrichting voor het Friese veenweidegebied aan. In het volgende hoofdstuk zetten we de hoofdlijnen van de visie nog eens op een rij. In het coalitieakkoord van de provincie Fryslân voor de periode 2016-2019 is aangegeven dat de provincie de “unike foarm fan natuer en fan agraryske aktiviteiten” van het Friese veenweidegebied zoveel mogelijk wil behouden; hiervoor geldt de Feangreidefisy als uitgangspunt, zo stelt de provincie. Daarmee ligt het kader voor de uitvoering vast.

Dat wil niet zeggen dat daarmee alles vast ligt. We starten met de projecten die in de visie benoemd zijn. Gaande weg kunnen er projecten afvallen, omdat de maatregelen die we daarmee beogen, niet effectief blijken te zijn. Er kunnen ook projecten worden toegevoegd. Het Coalitieakkoord voor 2016-2019 geeft aan: “Bij het uitwerken van de visie willen wij zo veel mogelijk vertrouwen op de groeperingen en collectieven in het gebied zelf”. We zullen de mensen en organisaties in het veenweidegebied stimuleren om zelf met voorstellen te komen en met ons mee te denken over hoe we gezamenlijk tot oplossingen kunnen komen. Nieuwe inzichten die daaruit voortkomen kunnen aanleiding zijn om het programma, maar ook de visie, aan te passen. De veenweidevisie is geen blauwdruk en schetst geen eindbeeld. Ze vormt het startpunt voor een nieuw traject waarin we samen met betrokken partijen aan de slag gaan.

Van visie naar uitvoering; van voorbereidings- naar uitvoeringsfase

Nu komt het op de uitvoering aan. Voor die uitvoering kiezen we voor een programmatische aanpak waarbij de doelen leidend zijn voor de projecten die we gaan uitvoeren.

De projecten vragen om een goede voorbereiding. Pas daarna kunnen we concreet maken welke resultaten wanneer te behalen zijn. Zo vraagt het project *aanpak hoogwatercircuits* eerst om onderzoek naar welke circuits effectief en efficiënt zijn. En kan de voorlichting van burgers over de funderingsproblematiek pas starten als er meer inzicht is in de omvang en verspreiding van deze problematiek. Daarom zal het werk in 2016 - begin 2017 vooral voorbereidend van karakter zijn. En gaat de uitvoering van maatregelen in het veld veelal pas daarna van start. Helemaal zwart-wit is dat niet. Sommige projecten gaan al wel meteen in 2016 de uitvoeringsfase in. Voor andere projecten geldt dat de voorbereiding pas eind 2016 of later kan starten, als de uitkomsten van (de voorbereiding van) andere project beschikbaar zijn. Er is sprake van onderlinge afhankelijkheid van projecten. Of anders gezegd: het programma wordt opgebouwd uit een samenhangend pakket aan projecten.

Dynamisch uitvoeringsprogramma

Wat nu voorligt is het programma voor 2016- 2017. Er worden -vooral nog- voorbereidende activiteiten beschreven. De resultaten van deze fase worden verwerkt in een meer concreet programma voor de periode medio 2018-2019.

We verwachten begin 2017 de doelen concreter in te kunnen vullen zodat vanaf 2018 het programmanagement, in overleg met de Stuurgroep, voortaan kan beoordelen welke projecten uitgevoerd moeten worden. Dat houdt in dat het uitvoeringsprogramma steeds geëvalueerd en zo nodig aangepast wordt, waarbij projecten die niet effectief blijken afvallen en andere projecten, bijvoorbeeld initiatieven die van onderop ontstaan, toegevoegd worden.

Meteen al aan de slag

Provinciale Staten hebben bij de vaststelling van de Feangreidefisy er op aangedrongen om zo snel mogelijk met de uitvoering te beginnen, vooruitlopend op de behandeling van het programma. We ondersteunen daarom nu al initiatieven uit de streek. Dat doen we bijvoorbeeld voor de praktijkproeven van Better Wetter met lisdodden en veenmosveen en het initiatief Valuta voor Veen van de FMF/NFW gericht op het genereren van inkomsten uit de reductie van CO₂-uitstoot. Provincie en waterschap hebben zelf het initiatief genomen om praktijkproeven uit te gaan voeren met hoge waterpeilen in combinatie met onderwaterdrainage en/of weidevogelbeheer. Deze proeven worden in de winter van 2015/2016 voorbereid. Verder is het waterschap momenteel bezig met een actualisatie van de peilbesluiten en anticipeert daarbij op de veenweideopgave: daar waar draagvlak is en de benodigde maatregelen beperkt zijn, worden hogere peilen in het peilbesluit meegenomen.

Provincie en waterschap trekken samen op

Voordat we verder op de uitvoering in gaan, willen we duiden wie we zijn. Provincie en Waterschap zullen de uitvoering gezamenlijk oppakken. Bij de voorbereiding van de visie heeft de provincie de kar getrokken en was het waterschap nauw betrokken. We constateren echter dat de taken en verantwoordelijkheden van waterschap en provincie bij de veenweideopgaven sterk verweven zijn. Beide organisaties willen zich inzetten voor het Friese veenweidegebied als een breed maatschappelijk doel dat de individuele belangen overstijgt. Daarom ligt het voor de hand om in de uitvoeringsfase op basis van gelijkwaardigheid gezamenlijk te opereren.

Uit de gesprekken die we de afgelopen periode gevoerd hebben met de tien Friese veenweidegemeenten is gebleken dat de belangen, verantwoordelijkheden en rollen van de gemeenten nog niet voldoende uitgekristalliseerd zijn. Daarom zetten we het overleg hierover met gemeenten voort en vullen we hun betrokkenheid in de loop van 2016 gezamenlijk in.

Samen met de betrokken partijen uit het veenweidegebied aan de slag

Zowel de Feangreidefisy als het Coalitieakkoord benadrukken dat de overheden samen met de mensen die in het veenweidegebied wonen en werken, en de organisaties die daar actief zijn, met de uitvoering van de visie aan de slag gaan. Deze samenwerking vullen we op verschillende manieren in.

De Adviesgroep Feangreidefisy, met vertegenwoordigers van de belangenorganisaties, was betrokken bij de opstelling van de veenweidevisie. Deze groep blijft komend jaar in functie. Gaandeweg gaan we steeds meer van algemeen en strategisch naar uitvoerend en gebiedsgericht. En zal de samenwerking met de streek steeds meer nadruk krijgen, vooral in de *“Kansrijke gebieden behouden Fryske Veenweidewaarden”*.

In hoofdstuk 4 gaan we nader op de organisatie van het programma en de samenwerking met de verschillende partijen in.

Communicatie over de vertaalslag van visie naar uitvoering

De opgave in het veenweidegebied is complex. Het raakt meerdere functies en partijen (boeren, burgers, gemeenten, natuurorganisaties en waterbeheerder). Deze partijen hebben nog veel vragen over wat de visie en het uitvoeringsprogramma voor hen precies gaan inhouden. Daarom is het nu zaak om de visie en het uitvoeringsprogramma toe te lichten. We gaan daarvoor met partijen in gesprek en horen dan graag welke zorgen er bij hen leven. Een belangrijk doel van de communicatie is ook om burgers en organisaties te stimuleren en te inspireren om zelf met ideeën en voorstellen te komen. In elk project vormt communicatie een belangrijk vast onderdeel. Daarnaast voorziet het programma in een overkoepelend communicatie-project. In hoofdstuk 3 gaan we hier nader op in.

2. FEANGREIDEFISY OP HOOFDLIJNEN

In dit hoofdstuk schetsen we de hoofdlijnen van de Feangreidefisy. We starten met een aantal uitgangspunten. Daarna volgen de gewenste ontwikkelingsrichtingen, met onderscheid naar gebieden met dun veen, dik veen en de *kansrijke gebieden voor behouden van Friese veenweidewaarden* (hierna ook wel als *kansrijke gebieden aangeduid*). Vervolgens gaan we in op de maatregelendie in de visie benoemd zijn. Tot slot komt een aantal aspecten m.b.t. de uitvoering aan de orde.

Uitgangspunten

In de Feangreidefisy is als hoofddoel benoemd: een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor een aantrekkelijk en leefbaar veenweidegebied waarvoor alle belanghebbenden zich in willen spannen. Aan dit hoofddoel zijn vervolgens opgaven voor verschillende belangen gekoppeld (zie het overzicht op pagina 8). Voor de uitwerking van deze opgaven zijn in de visie de volgende kaders geformuleerd:

- Het is niet doelmatig om grote delen van het veenweidegebied veel natter te maken; de strategieën zijn erop gericht om de landbouw in het gebied te behouden.
- Op het niveau van deelgebieden kunnen verdergaande vernattingsmaatregelen in combinatie met andere opgaven wel doelmatig zijn, ook uit het oogpunt van kosten en baten.
- Vanwege de diversiteit binnen het veenweidegebied, is een uniforme strategie voor het hele gebied niet reëel.
- Er blijft een navolgbare afspiegeling van de geschiedenis van het gebied in stand en tegelijkertijd houden we het gebied leefbaar en bruikbaar voor de toekomst.

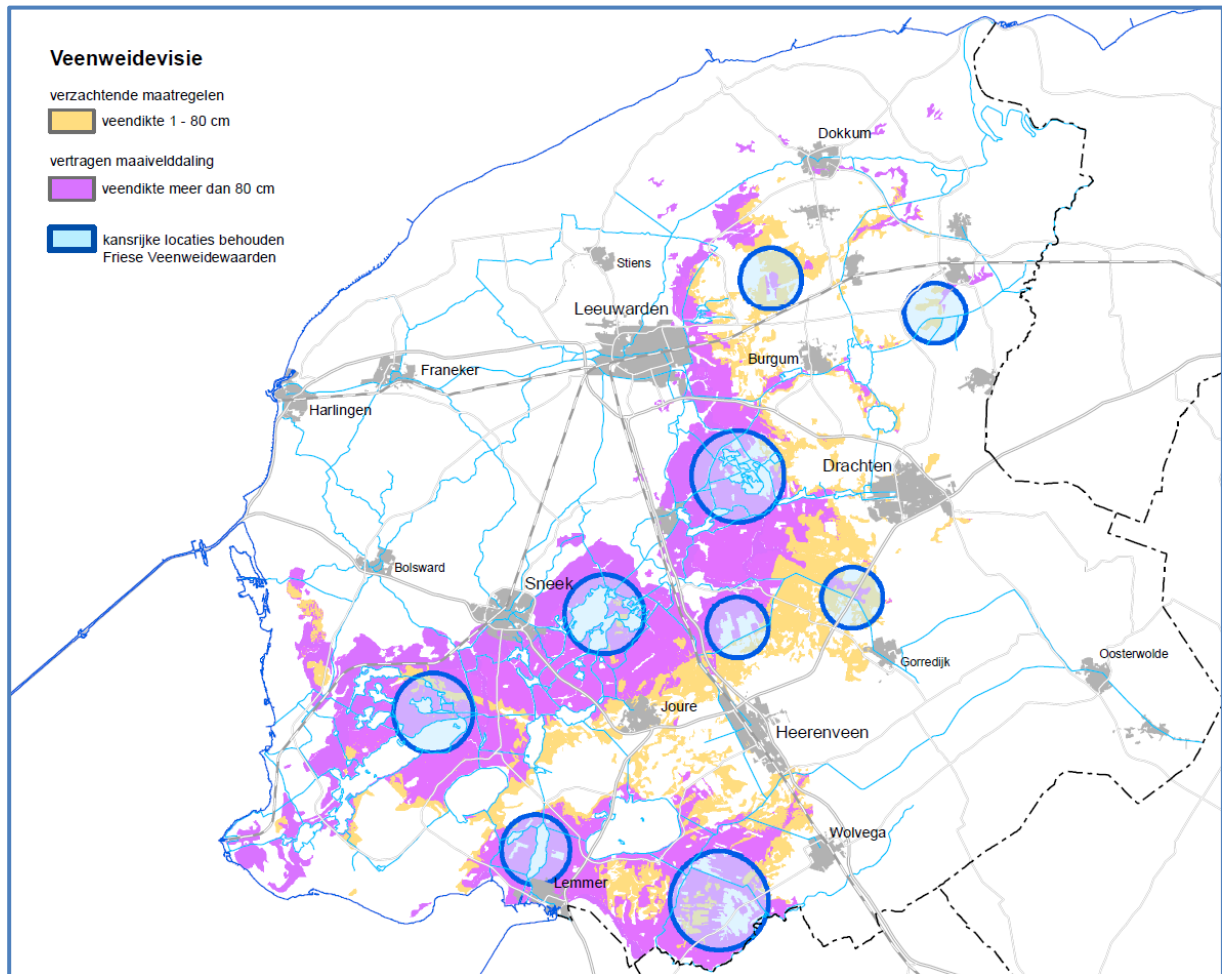
Op basis van de uitgangspunten is in de visie gekozen voor de volgende ontwikkelingsrichtingen: (zie ook onderstaande kaart waarop de ligging van de gebiedstypen globaal is aangegeven):

- Voor veenweidegebieden waar de veenlaag erg dun (minder dan 80 cm dikte) of al verdwenen is (geel op de kaart) hebben maatregelen om de bodemdaling te vertragen nauwelijks effect meer. Voor deze gebieden is daarom gekozen voor: de bodemdaling accepteren en hierop anticiperen, dat wil zeggen: verzachten van de gevolgen van de bodemdaling (zorgen voor een *zachte landing*).
- Voor gebieden met een dik veenpakket (klei-op-veen, inclusief de overgangszone van klei-op-veen naar *pure veenbodems* (zonder kleidek), met minimaal 80 cm veen; paars op de kaart) is gekozen voor vertraging van de bodemdaling zodat er meer tijd is om te anticiperen op verdere maaiveldaling, spreiding van de kosten die overheden en burgers moeten maken om de gevolgen van de bodemdaling op te vangen, afname van CO₂-emissie.
- Voor gebieden met een dik veenpakket waar veel opgaven en kansen liggen, de zogenaamde *kansrijke gebieden behouden Friese veenweidewaarden* (in blauw omcirkeld op de kaart) is gekozen voor het zoveel mogelijk actief handhaven van de waarden die hier voorkomen en het zo lang mogelijk *behouden van de veenbodem*.

Gekoppeld aan deze ontwikkelingsrichtingen worden in de visie de volgende maatregelenpakketten benoemd (in het vervolg aangeduid als projecten):

- *Geen spijt maatregelen voor het gehele veenweidegebied*, met als doel: enigszins vertragen van de maaiveldaling, maar overwegend zorgen voor een "zachte landing":
 - Beperken van de drooglegging tot maximaal 90 cm, gemiddeld per peilvak.
 - Instellen van bredere hoogwaterzones, rond lintbebouwing, waar dat effectief en efficiënt is; saneren van hoogwatercircuits die niet effectief en efficiënt zijn.
 - Voorlichting geven over en onderzoek doen naar funderingen en funderingsproblematiek.
 - Duurzame oplossingen toepassen voor aanleg en onderhoud van infrastructuur (met name wegen en rioleringen).

- Beleid van provincie, waterschap en gemeenten voor water, natuur, landschap-cultuurhistorie- archeologie, funderingen, landbouw , grondwatervoorraad en drinkwater-voorziening afstemmen op de Feangreidefisy.



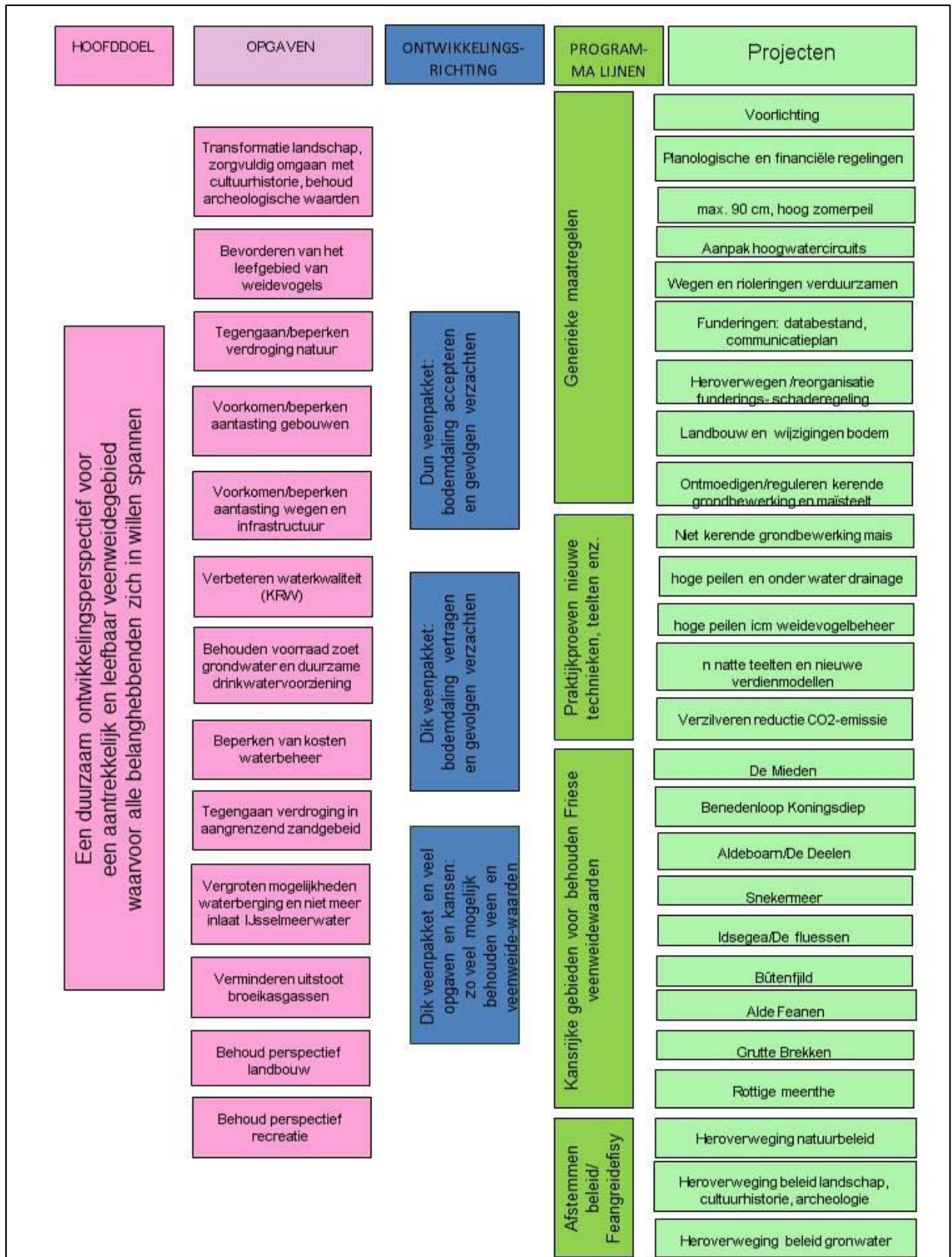
Figuur 1. Globale ligging van de gebieden met dun veen, dik veen en de kansrijke gebieden behouden Friese veenweidewaarden

- Maatregelen voor gebieden met een dik veenpakket:
 - Voor de klei-op-veengronden (inclusief de overgangszone naar de pure veenbodems): instellen van hogere zomerpeilen (60 cm beneden maaiveld), zoveel mogelijk in combinatie met onderwaterdrainage.
 - Voor de pure veengronden (zonder kleidek): zoveel mogelijk beperken of voorkomen van kende grondbewerking voor bijvoorbeeld maïsteelt.
- Maatregelen voor gebieden met meerdere opgaven (de kansrijke gebieden voor het behouden van Friese veenweidewaarden):
 - Experimenteren en ervaring opdoen met nieuwe technieken en teelten.
 - Via gebiedsprocessen met de streek nagaan hoe de veenweidewaarden behouden kunnen worden. Daarbij opgaven, initiatieven en geldstromen bundelen.

M.b.t. de uitvoering:

Belangrijke aandachtspunten voor de gebiedsaanpak van de kansrijke gebieden:

- Elk gebied is anders, bijvoorbeeld in fysieke kenmerken en in dynamiek in de streek. Daarom is het belangrijk om ruimte te geven voor maatwerk.
- Ook belangrijk is om gebruik te maken van trajecten en processen in de streek, om de energie die er is, o.a. bij de agrarische gebiedscollectieven, te benutten.
- De provincie neemt de regie over de gebiedsprocessen voor de kansrijke gebieden.
- Op korte termijn is flankerend beleid noodzakelijk om sturing te geven aan de inzet van maatregelen en uitvoering er van mogelijk te maken. Hiervoor zijn beleidsaanpassingen bij de betrokken overheden en nieuwe instrumenten nodig.



Figuur2. Doelenboom Uitvoeringsprogramma Feangreidefisy

3. UITWERKING PROJECTEN

Wat gaan we doen, hoe, wanneer, door en met wie?

In het overzicht van doelen, ontwikkelingsrichtingen en uit te voeren projecten van vorige pagina zijn de projecten gebundeld tot 4 programmalijnen, namelijk:

1. Generieke maatregelen (beperken drooglegging tot hoog zomerpeil en maximaal 90 cm; aanpak hoogwatercircuits; verduurzaming aanleg en beheer van wegen; voorlichting en herstelregeling funderingsproblematiek; voorlichting boeren over verandering van de bodem en ontmoedigen/reguleren van kerende grondbewerking en maïsteelt).
2. Nieuwe technieken, teelten, verdienmodellen (o.a. praktijkproeven onderwaterdrainage, verwaarding reductie CO2-emissie).
3. Kansrijke gebieden behouden Friese veenweidewaarden: planvorming en uitvoering.
4. Afstemming beleid op de Feangreidefisy (voor water, natuur, landschap-cultuurhistorie-archeologie, grondwater).

Het project *planologische en financiële instrumenten* is bij de programmalijn generieke maatregelen ondergebracht maar dient ook andere programmalijnen, zoals die van de kansrijke gebieden. Dat geldt ook het overall communicatie-project.

Aan de opgave *Afstemming Waterhuishoudingsplan en Waterbeheerplan op de Feangreidefisy (programmalijn 4)* is al uitvoering gegeven. Het nieuwe Waterhuishoudingsplan van de Provincie en het nieuwe Waterbeheerplan van Wetterskip Fryslân hebben inmiddels ter visie gelegen en worden begin 2016 vastgesteld. Hiermee is aan deze maatregelen invulling gegeven en zijn ze in voorliggend programma niet meer mee genomen.

Projectbeschrijvingen

Hieronder volgt voor elk project (of koepel van projecten) een beknopte beschrijving. Veelal betreft dat de voorbereidingsfase. Voor de meeste projecten is/komt ook een uitgebreidere projectbeschrijving beschikbaar. Daarin wordt onder andere uitgebreider in gegaan op de benodigde personele en financiële inzet.

Programmalijn 1: Generieke maatregelen

1. Voorlichting over visie en uitvoeringsprogramma

Doel

Met het vaststellen van de visie door Provinciale Staten is de koers bepaald. De opgave in de veenweide is complex. Het raakt meerder functies en partijen (boeren, burgers, gemeenten, natuurorganisaties en diverse belangenbehartigers). Het is nu zaak om deze koers toe te lichten. Dit gaan we doen door partijen uit te nodigen of op bezoek te gaan en voorlichting te geven over de problematiek, de opgaven en de gekozen koers (visie). We horen dan ook graag terug wat er bij de partijen leeft en welke zorgen en kansen er zijn. Het doel van de communicatie is ook burgers en organisaties te stimuleren en inspireren om zelf met ideeën en voorstellen te komen. Belangrijk is dat de burger weet waar hij met zijn zorgen en ideeën terecht kan.

In het veld is er vooral behoefte aan een concrete vertaling: wat betekent de veenweidevisie concreet voor mij als boer of als bewoner in het gebied. Die concrete antwoorden kunnen we nog niet overal geven. Veel opgaven vragen nog om een nadere uitwerking. Het jaar 2016 gebruiken we om

met elkaar meer duidelijkheid te krijgen over de gevolgen en kansen. Bij de uitwerking gaan we met de direct betrokkenen om de tafel. Daartoe bevat elke uitgewerkte projectbeschrijving een communicatieparagraaf.

Resultaten

Als resultaat willen we uiterlijk medio 2016 een communicatieplan beschikbaar hebben. Vooruitlopend daarop starten we begin 2016 met eerste communicatie-activiteiten.

De communicatie-activiteiten waar we op dit moment aan denken, zijn onder meer:

- Een website inrichten, met een loketfunctie die de eerste ingang vormt voor de burgers.
- Regelmatig uitbrengen van een digitale nieuwsbrief, persberichten voor regionale dagbladen, huis-aan-huisbladen, landbouwbladen, informatiefolders in gemeentehuizen en bij makelaars.
- Voorlichting geven aan groepen, bijv. LTO-afdelingen en bijeenkomsten van gebiedscollectieven.
- Ervoor zorgen dat medewerkers van de provincie en Wetterskip, die regelmatig in het veld komen, de veenweidevisie uit kunnen dragen en verbindingen met het uitvoeringsprogramma kunnen leggen.
- Aansluiten bij bedrijfs- en veldbezoeken die voor de praktijkproeven worden georganiseerd.

2. Financiële, planologische en landinrichtingsinstrumenten

Doel

Zonder de verwachting te willen wekken dat de provincie en waterschap alles kunnen regelen, is het, om slagvaardig met de uitvoering van de Feangreidefisy aan de slag te kunnen gaan, wenselijk om vooraf duidelijkheid te geven over de financiële, planologische en landinrichtingsinstrumenten die beschikbaar zijn en de voorwaarden waaronder we die in kunnen zetten. Alleen dan kunnen de overheden als betrouwbare partners samen met de streek optreden.

Resultaten

Eind 2016 willen we met dit project de volgende resultaten behaald hebben:

- Een inventarisatie van gevallen die om een regeling vragen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de verbreding van hoogwatercircuits die planologisch vastgelegd moet worden. Het instrument van landinrichting kan nodig zijn als het om aanzienlijke oppervlakken en herschikking van functies gaat. Een ander voorbeeld is de verhoging van waterpeilen die verder gaat dan generiek beleid, waarbij over grote oppervlakten sprake is van onevenredige schade voor de landbouw. Zolang die niet via een nieuw economisch verdienmodel gecompenseerd kan worden, zal er een financiële regeling nodig zijn. In dit verband zullen we ook de mogelijkheid onderzoeken van een compensatieregeling voor agrarische ondernemers die nadeel ondervinden van de kansrijke gebieden. Hiermee geven we uitvoering aan statenmotie 18.
- Een toets of, en zo ja, hoe, bestaande financiële en planologische regelingen en het instrument van landinrichting, hierin voldoende uitkomst bieden. Voor de bestaande regelingen die relevant blijken te zijn: een beknopt overzicht van wat de regeling inhoudt, de voorwaarden waaronder die ingezet kan worden, de verdeling van de verantwoordelijkheden. En een inschatting van de benodigde middelen.
- Afhankelijk van de behoefte: één of meerdere voorstellen voor nieuwe regelingen, vastgesteld door het bestuur van provincie, waterschap en/of gemeente(n), met een duidelijk kader en een financiële dekking.

Van een andere orde maar ook belangrijk is dat we z.s.m duidelijkheid kunnen geven over hoe we bottom up initiatieven voor innovatieprojecten kunnen ondersteunen. Met subsidie? Welke financiële bijdrage wordt dan van de initiatiefnemers gevraagd? Of financiert de overheid (provincie en waterschap) tot 100%? Moet de overheid dan als opdrachtgever optreden of trekken we het initiatief dan te veel naar ons toe?

Betrokken partijen en communicatie

Dit project wordt in eigen beheer van de overheden uitgevoerd, met de provincie als trekker, begeleid door een werkgroep met deskundigen van de provincie, Wetterskip Fryslân en een vertegenwoordiging van de Friese veenweidegemeenten. Er wordt periodiek overlegd met de landbouworganisaties.

Planning: hoge urgentie, want dit project geeft input voor andere projecten. Daarom streven we ernaar de resultaten vóór 1 juli 2016 in concept beschikbaar te hebben; de besluitvorming door de overheden kan dan in het najaar van 2016 plaatsvinden.

3. Beperking drooglegging tot hoog zomerpeil en max. 90 cm

Doel

Met dit project willen we een bijdrage leveren aan het doel dat in *alle veengebieden* de gevolgen van bodemdaling verzacht worden. In de Feangreidefisy is aangegeven dat we daarvoor in alle veengebieden de drooglegging tot maximaal 90 cm willen beperken. Voor gebieden met een veenpakket van 80 cm of meer is het doel: vertragen van de bodemdaling. Met het oog daarop willen we in *het klei-op-veen gebied, inclusief de overgangszones van klei-op-veen naar pure veenbodems, met een veendikte van 80 cm of meer*, hoog zomerpeil invoeren. Onder hoog zomerpeil verstaan we een drooglegging van circa 60 cm van 1 april tot 1 september.

Resultaten

Hiervoor willen we vóór 1 april 2017 de volgende resultaten hebben bereikt:

- Een kaart die inzicht geeft in de ligging van de gebieden waar de drooglegging nu groter is dan hoog zomerpeil of 90 cm gemiddeld per peilvak. De beschikbare maaiveldhoogte- en bodemgegevens bepalen de nauwkeurigheid van deze kaart. Daarmee geeft de kaart een eerste aanwijzing -maar ook niet meer- van waar peilmaatregelen nodig (kunnen) zijn.
- Analyse van de benodigde maatregelen om de gewenste droogleggingen te kunnen realiseren, aangevuld met de eventueel benodigde compenserende maatregelen om aan andere beleidslijnen te blijven voldoen (waaronder de waterbergingsnormen).
- Uitwerking van enkele cases.
- Een uitgewerkt Plan van Aanpak voor de komende jaren. Hierin wordt ook aangegeven wanneer in 50, 90 en 100% van de betreffende gebieden hoog zomerpeil of maximaal 90 cm gerealiseerd is.
- Voorstel voor een meetprogramma aan het grondwater om te verifiëren of na instelling van nieuwe peilen het grondwaterstandsverloop in de praktijk overeen komt met wat verwacht werd. Het meetprogramma zal zich toespitsen op een aantal representatieve locaties. De meet-

gegevens lenen zich ook voor detaillering en actualisatie van de zogenoemde HELP-tabel voor veen.

Een belangrijk aspect dat meegenomen wordt in de uiteindelijke vaststelling van de peilen betreft het maaiveldcriterium. Hiermee wil Wetterskip Fryslân voorkomen dat een te groot aandeel van een peilvak een te grote of te kleine drooglegging krijgt. Als dat niet te voorkomen is, en sprake is van onevenredige schade, is de nadeelschadecompensatieregeling van toepassing. Aan de hand van een aantal cases wordt komend jaar bekeken of de nadeelschadecompensatieregeling ook voldoende soelaas biedt wanneer hoog zomerpeil en een drooglegging van maximaal 90 cm ingesteld worden. Mogelijk zijn aanvullende maatregelen gewenst, zoals afkoop van schade of gesubsidieerde aanleg van (onderwater)drainage.

Binnen onderhavig project wordt ook bekeken welke mogelijkheden er zijn om de beperking van de drooglegging te combineren met flexibel peilbeheer, al dan niet uitgevoerd door de boeren zelf. Dit vergroot het vertrouwen bij de landbouw dat tijdig ingespeeld kan worden op verandering in weersomstandigheden. Dat komt het draagvlak ten goede komen.

In de overwegingen over de toekomstige peilen worden ook de effecten op overige opgaven (waaronder waterberging) meegenomen als ook het streven van Wetterskip Fryslân naar grotere, robuustere peilvakken.

In het jaar 2016 zullen, bij het nemen van peilbesluiten, de opgave van hoge zomerpeilen en maximaal 90 cm drooglegging al wel zoveel mogelijk worden meegenomen. Dit geldt voor die gevallen waar dit mogelijk is met beperkte maatregelen (en kosten) en de impact beperkt is. De actieve realisatie van hoog zomerpeil en maximaal 90 cm drooglegging zal in de meeste gebieden pas vanaf 2017 van start gaan.

Betrokken partijen en communicatie

In de betreffende gebieden zijn de boeren gewend aan een grotere drooglegging dan past bij de uitgangspunten van de veenweidevisie. Aanpassing van de drooglegging kan gevolgen hebben voor de bedrijfsvoering. Dit vraagt om een zorgvuldig proces en heldere communicatie. We stellen voor om bij de uitwerking van enkele cases in een aantal voorbeeldgebieden met betrokkenen in gesprek te gaan om grip te krijgen op de opgave en inzicht te krijgen in de verschillende belangen. De uitkomst van deze voorbeeldgebieden worden meegenomen in de verdere uitwerking.

Voor de uitvoering maken we verder gebruik van de processen die er zijn voor de watergebiedsplannen en de peilbesluiten. Hierbij zijn WF, provincie, gemeenten, landbouwsector en anderen betrokken.

4. Aanpak hoogwatercircuits

Doelen

Met dit project willen we bereiken dat houten funderingen zolang mogelijk nat blijven. Daarvoor willen we, waar dat effectief en efficiënt is, bredere hoogwaterzones langs lintbebouwing aanleggen. Op andere plaatsen is de keus van handhaven of saneren aan de orde. Daar waar hoogwatercircuits niet effectief en efficiënt blijken te zijn, wordt met de bewoners bekeken of maatwerkoplossingen uitkomst kunnen bieden. Hiermee geven we uitvoering aan statenmotie 7 waarin aangedrongen wordt om met de streek naar maatwerk te zoeken.

Resultaten

Vóór 1 april 2017 willen we de volgende resultaten hebben bereikt:

- Plan van Aanpak Hoogwatercircuits
- onderbouwd met een achtergronddocument dat inzicht geeft in de effectiviteit van de hoogwatercircuits (op basis van literatuur, bestaande meetgegevens en GIS-analyse), inzicht in de kosten en baten, incl. de regionale verschillen en andere informatie die nodig is om tot richting gevende uitspraken te komen.

Belangrijke input voor het Plan van Aanpak Hoogwatercircuit is het op stellen databestand van de funderingsproblematiek (resultaat project 6).

Er liggen momenteel een aantal casussen rond hoogwatercircuits. Deze gebruiken we om ervaring op te doen en met betrokkenen in gesprek te gaan over oplossingen.

Dit project draagt bij aan de uitvoering van statenmotie 7 waarin aangedrongen wordt om met de belanghebbenden in de streek naar oplossingen voor de funderingsproblematiek te zoeken.

Betrokken partijen en communicatie

Wetterskip Fryslân is trekker van dit project. Het onderzoek dat in 2016 wordt uitgevoerd, zal in samenwerking met de provincie en kennisinstituten plaatsvinden. Ook zullen de gemeenten, de landbouwsector en polderbelangen betrokken worden.

In de volgende fase (vanaf 2017) zullen eigenaren en bewoners van woningen betrokken worden maar ook de boeren wiens land nodig is voor verbreding van hoogwatercircuits. Het is van belang dat in een vroeg stadium al wordt nagedacht over hoe maatregelen de verschillende belangen kunnen raken en daar een communicatieboodschap bij op te stellen. Ook is het van belang te weten welke financiële, planologische en landinrichtingsinstrumenten eventueel beschikbaar zijn (zie project 2).

5. Verduurzaming aanleg en onderhoud wegen

Het algemene beeld is dat de Friese veenweidegemeenten de schade aan wegen en rioleringen, veroorzaakt door maaiveld daling door veenoxidatie, niet als een groot of urgent probleem ervaren. Althans niet zo groot of urgent dat men meteen aan de slag wil met een plan van aanpak om aanleg en onderhoud van gemeentelijke infrastructuur anders aan te gaan pakken. Daarom is het voorstel om eerst een symposium te organiseren, om kennis en ervaring op dit terrein, binnen Fryslân en in veenweidegebieden elders in het land, met elkaar te delen. We zullen de gemeenten vervolgens uitnodigen een standpunt in te nemen over hoe men er verder mee om wil gaan.

De planning is dat het symposium in de eerste helft van 2016 wordt gehouden. De provincie zal het symposium in overleg met de gemeenten organiseren.

6. Voorlichting funderingsproblematiek

Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw werden in het Friese veenweidegebied huizen en andere panden gebouwd op funderingen van houten palen. De bovenkant van de palen werd veelal een halve meter beneden de laagste grondwaterstand geplaatst. Door de voortgaande peilaanpassingen kunnen de paalkoppen desondanks op gegeven moment droogvallen, met houtrot tot gevolg en uiteindelijk ook gevolgen voor de bebouwing. Herstel van de fundering is ingrijpend en kostbaar. Als herstel uitblijft tast dat de kwaliteit van het woningbestand en de leefbaarheid van het Friese veenweidegebied aan. De Feangreidefisy geeft in dit verband aan dat kennis over de gevolgen van maai-veldddaling cruciaal is: "Waar moeten eigenaren rekening mee houden en op welke termijn? Welke (duurzame) maatregelen kunnen eigenaren treffen?" Conform de visie zal hier onderzoek naar worden gedaan. De resultaten worden verwerkt in een risicokaart.

Doel

Met dit project willen we de kwaliteit van het woningbestand en de leefbaarheid in het Friese veenweidegebied verbeteren.

Resultaten

Vóór 1 april 2017 willen we de volgende resultaten behaald hebben:

Er is een risicokaart funderingsproblematiek Fries veenweidegebied samengesteld. Deze kaart wordt (via een website) beschikbaar gesteld. Dat wordt aangevuld met (een verwijzing naar) informatie over funderingsherstel.

De risicokaart zal inzicht geven in waar welke gevolgen van bodemdaling voor funderingen te verwachten zijn en de termijn waarop. Niet op het niveau van individuele panden (die zekerheid kun je niet geven) maar wel gebiedsgewijs, bijvoorbeeld op het niveau van een traject van aaneengeschaalde hoogwatercircuits. De kaart wordt gebaseerd op de informatie over funderingen die de provincie in 2007 verzamelde, aangevuld met gegevens die bij waterschap en gemeenten beschikbaar zijn. Indien noodzakelijk wordt een aantal steekproeven in het veld uitgevoerd.

De risicokaart en achterliggende gegevens wordt ook gebruikt voor het plan van aanpak hoogwatercircuits dat Wetterskip Fryslân op gaat stellen (zie project 4).

Betrokken partijen en communicatie

De provincie trekt dit project en betreft daarbij Wetterskip Fryslân, (een vertegenwoordiging van) de Friese veenweidegemeenten, woningbouwcorporaties en makelaars. Ook KCAF (Kennis Centrum Aanpak Funderingsproblematiek) wordt bij het project betrokken, als uitvoerende instantie.

7. Heroverweging/reorganisatie funderingsherstelregeling

De provincie heeft een regeling voor een laagrentende lening voor funderingsherstel. Deze regeling is in 2015 geëvalueerd. Een van de aanbevelingen was om de provinciale regeling in een landelijke regeling onder te brengen. Dat kan voordelen opleveren voor de provincie (lagere uitvoeringslasten) en de burger (beter toegankelijk). De landelijk regeling is overigens nog niet operationeel. In de Feangreidefisy is opgenomen dat provincie, waterschap en gemeenten onderzoek gaan doen naar mogelijkheden voor extra financiële ondersteuning. De visie benoemt daarbij de mogelijkheid eventuele besparingen die Wetterskip Fryslân realiseert door hoogwatercircuits te saneren voor funderingsherstel in te zetten. Het uitgangspunt blijft dat de eigenaar primair verantwoordelijk is voor de bouwkundige staat van het gebouw.

Doel

Met dit project willen we de kwaliteit van het woningbestand en de leefbaarheid in het Friese veen versterken.

Resultaten

Hiervoor willen we vóór 1 april 2017 de volgende resultaten behaald hebben:

- De funderingsherstelregeling van de provincie is ondergebracht in de landelijke regeling. Tevens is de redactionele fout die er eerder per abuis in sloop, verwijderd: de panden moeten niet *op of na 1 januari 1992* maar juist *daarvoor* in eigendom verkregen zijn.
- De gezamenlijke overheden (provincie, waterschap, gemeenten) hebben een besluit genomen over een eventuele extra financiële tegemoetkoming voor funderingsherstel.

Betrokken partijen en communicatie

De provincie trekt dit project, betreft daarbij Wetterskip Fryslân, (een vertegenwoordiging van) de Friese veenweidegemeenten en de woningbouwcorporaties. Ook KCAF (Kennis Centrum Aanpak Funderingsproblematiek) wordt bij het project betrokken. Een provinciaal vertegenwoordiger gaat deelnemen in de landelijke werkgroep die het landelijke funderingsfonds voorbereidt. De communicatie over de funderingsschaderegelings wordt meegenomen in project 5.

8. Voorlichting landbouw over duurzaam bodembeheer/wijzigingen bodemgesteldheid

Doel

Met dit project willen we bereiken dat de melkveehouderij in het Friese veenweidegebied, als het gaat om de bodemgesteldheid, duurzaam voortgezet kan worden. De melkveehouders moeten daarvoor tijdig inspelen op de veranderingen in de bodemgesteldheid die op korte en langere termijn op gaan treden, zodat sprake is van duurzaamheid in bodembeheer en bedrijfsvoering. Een eerste vereiste hiervoor is dat de melkveehouders in het Friese veenweidegebied goed op de hoogte zijn van de veranderingen die op gaan treden.

In het verleden is al eerder informatie over de verwachte bodemkundige veranderingen en de doorwerking daarvan naar de landbouw verzameld (Van Veen naar Zand, Provincie Fryslân, 1996). Die verkenning vraagt nu om een verdiepingsslag, waarbij de gevolgen van de peilwijzigingen worden meegenomen. En waarbij ook geïnventariseerd wordt met welke maatregelen de boeren zelf op de veranderingen in kunnen spelen. Verder is het wenselijk om de eerder samengestelde kaart die aangeeft op welke termijn waar welke veranderingen in bodemopbouw te verwachten zijn, te actualiseren, met de nieuwe veendiktekaart en de huidige inzichten in de relatie peilen/bodemdalingsnelheid als vertrekpunt.

Resultaten

Met dit project willen we vóór 1 april 2017 de volgende resultaten behaald hebben:

1. Er is een communicatieplan gereed om najaar 2016 uit te voeren. Inclusief communicatiemateriaal, afspraken over verdeling van verantwoordelijkheden (het voortouw voor de communicatie ligt bij de landbouworganisaties) en kosten en financiering.
2. Voor die communicatie is een achtergronddocument beschikbaar dat inzicht geeft in:

a. De verwachte veranderingen in de bodemopbouw en bodemeigenschappen (fysisch, chemisch, biologisch), als gevolg van veenoxidatie en als gevolg van gewijzigd peilbeleid, op de korte en langere termijn. Het achtergronddocument geeft dit weer in een beschrijvend deel en een geactualiseerde kaart die op hoofdlijnen aangeeft wanneer het veen verdwenen zal zijn en de bouwvoor uit restveen bestaat. Deze kaart wordt berekend uit de onlangs geactualiseerde veendiktekaart en schattingen van de snelheid waarmee het veen verdwijnt.

b. De gevolgen van deze veranderingen in bodem en bodemeigenschappen voor de landbouw. Met aanbevelingen voor mitigerende en adaptieve maatregelen om de gevolgen te compenseren resp. die in de bedrijfsvoering in te passen, opdat sprake is van verduurzaming van zowel de bodem (incl. het bodemleven) als de bedrijfsvoering. De wijze waarop de biologische landbouw met de bodem omgaat wordt hierbij meegenomen. Ook wordt gekeken naar de mogelijkheden om met de aanwending van (meer) organische mest de bodemdaling te vertragen of de effecten van het verdwijnen van het veen voor de bodemvruchtbaarheid te compenseren. Hiermee wordt uitvoering gegeven aan een Statenmotie. Er is ook een suggestie gedaan om te kijken of het opbrengen van zand of klei aan vertraging van de bodemdaling bij kan dragen. Ook deze suggestie wordt in onderhavig project verder verkend.

c. Eventuele aanbevelingen voor (praktijk)onderzoek voor kennis die ontbreekt of voor het uitvoeren van praktijkproeven of demonstratieprojecten naar de effecten van maatregelen.

Betrokken partijen en communicatie

De provincie trekt dit project. WUR/Alterra wordt ingeschakeld voor het achtergronddocument. Het project wordt begeleid door een werkgroep waarin deelnemen een vertegenwoordiging van de landbouworganisaties en de agrarische gebiedscollectieven, Nordwin en/of Van Hall-Larenstein, event. ook het Louis Bolk Instituut (goed thuis in de biologische landbouw), Wetterskip Fryslân.

De uitvoering van het communicatieplan is aan de landbouworganisaties zelf. Zij kunnen daarbij ook aansluiting zoeken bij de lopende initiatieven voor kennisdeelprojecten over duurzaam bodembeheer.

9. Ontmoedigen/reguleren kerende grondbewerking en teelt van maïs

Doel

Met dit project beogen we vertraging van de bodemdaling in gebieden met een dik veenpakket (80 cm of meer) zonder kleidek. Om dit te bereiken willen we in deze gebieden kerende grondbewerking en de teelt van maïs ontmoedigen en eventueel reguleren. Hiervoor zullen we richtlijnen ontwikkelen. Voor zover er nog wel maïs op dik veen zonder kleidek verbouwd wordt, zou dit zo duurzaam mogelijk moeten gebeuren: zonder kerende grondbewerking. De wens van de landbouw om kerende grondbewerking mogelijk te houden voor graslandvernieuwing wordt in de overwegingen meegenomen.

Resultaten

Met dit project willen we vóór 1 april 2017 het volgende bereiken:

1. Afspraken met de tien Friese veenweidegemeenten en de landbouworganisaties over of, en zo ja, hoe, kerende grondbewerking en de teelt van maïs op dik veen zonder kleidek ontmoedigd en eventueel gereguleerd kunnen worden. Deze afspraken zijn als input voor de omgevingsvisie beschikbaar.

2. Onderbouwing van deze afspraken met een achtergronddocument dat meer inzicht geeft in:

- a. Het effect van de teelt van maïs op pure veengrond op de bodemdaling.
- b. De (verwachte) ontwikkeling van het areaal maïs op dik veen zonder kleidek en de alternatieven voor de eigen verbouw van maïs.
- c. De mogelijkheden om voor dikke, pure veengronden maïsteelt zonder kerende grondbewerking in de bedrijfsvoering in te passen. Mede op basis van de praktijkproeven met maïs zonder kerende grondbewerking die de afgelopen jaren in Fryslân zijn uitgevoerd. Bij het achtergrondrapport worden ook factsheets opgeleverd die zich lenen voor communicatie met de melkveehouders in het Friese veenweidegebied.

Betrokken partijen en communicatie

De provincie trekt dit project en stelt voor de begeleiding een werkgroep in waarin ook een vertegenwoordiging van de veenweidegemeenten en landbouworganisaties deelnemen. Voor resultaat 2 wordt de WUR/Alterra om advies gevraagd. Ook Nordic Maïze Breeding, het bedrijf dat de praktijkproeven uitvoerde, het VIC (Veenweide Innovatie Centrum in Zegveld) en mogelijk andere experts worden betrokken.

De praktijkproeven geven gelegenheid om met de landbouw over niet kerende grondbewerking en (alternatieven voor) maïsteelt op veen te communiceren. We bekijken of dit thema meegenomen kan worden in de communicatie over duurzaam bodembeheer (project 8).

Programmaliijn 2. Praktijkproeven nieuwe technieken, teelten, verdienmodellen

10. Praktijkproeven maïs zonder kerende grondbewerking

Doel

Met deze proeven willen we onderzoeken hoe op dik veen zonder, of met slechts een dun kleidek, maïs te verbouwen is, zonder kerende grondbewerking. Dat moet de bodemdaling vertragen. Met het oog daarop worden ook maatregelen als hoog peil in combinatie met onderwaterdrainage toegevoegd.

Dergelijke proeven worden al een paar jaar in Fryslân uitgevoerd. De eerste resultaten zijn positief. De duur van de proeven was te kort om nu al conclusies te kunnen trekken. Men zoekt ook nog naar de beste manier voor het zaaien van het maïs. Momenteel wordt een vervolg van de proeven voorbereid. De opzet wordt wat gewijzigd, onder andere met meer metingen aan het grondwater uitgebreid.

Met deze proeven willen we bereiken dat:

- er inzicht verkregen wordt in de mogelijkheden om maïs op veen zonder kleidek te verbouwen zonder ploegen;
- de kennis en ervaringen uit de praktijkproeven breed gedeeld wordt met melkveehouders uit het Friese veenweidegebied;
- de techniek hier breed toegepast wordt.

Resultaten

In 2016 wordt een pas op de plaats gemaakt. Dit jaar wordt benut voor een grondige evaluatie van de proeven die afgelopen jaren zijn uitgevoerd. Op basis daarvan wordt uiterlijk eind 2016 een projectplan voor 2017 en verder opgesteld.

Betrokken partijen en communicatie

De provincie is trekker van dit project. De praktijkproeven worden uitgevoerd door Nordis Maize Breeding. In de begeleidingsgroep participeren ook het VIC en WUR/Alterra.

Met veldbezoeken en publicaties in de landbouwers worden de resultaten gedeeld met de sector.

11. Praktijkproeven hoog peil met onderwaterdrainage

Doel

Onderwaterdrainage is een innovatieve drainagetechniek waarbij de drains ondiep en relatief dicht naast elkaar worden gelegd in combinatie met een hoog slootpeil. Praktijkproeven in Zuidwest Nederland wijzen uit dat hiermee de snelheid van maaiveldafval kan worden vertraagd terwijl de draagkracht van de bodem goed blijft. Ook voor het Friese veenweidegebied willen we met praktijkproeven onderzoeken *“onder welke condities een verminderde drooglegging in combinatie met onderwaterdrainage effectief kan worden ingezet”* (Feangreidefysis, pagina 53). Daarmee willen we bereiken dat in de zogenaamde kansrijke gebieden de veenbodem zo vernat kan worden, dat het veen en de veenweidewaarden zoveel mogelijk behouden blijven, gecombineerd met voortzetting van het landbouwkundig gebruik. Ook voor gebieden met dik veen buiten de kansrijke gebieden, waar we de bodemdaling willen vertragen, kan onderwaterdrainage mogelijk een aantrekkelijke maatregel zijn. Daarbij doelen we op het leveren van maatwerk ter voorkoming van lokale negatieve effecten van hoogzomerpeil.

Resultaten

Met de praktijkproeven onderwaterdrainage willen we de volgende resultaten behalen:

Vóór 1 april 2017:

- is een eerste tussenrapportage beschikbaar over de praktijkproeven op de eerste 3 tot 4 locaties;
- ligt er een voorstel voor nog tenminste drie andere locaties waar de proeven vanaf 2017 starten (in totaal dus minstens 6 locaties).

Eind 2018/begin 2019 moeten de praktijkproeven resulteren in de toepasbaarheid (effectiviteit) van onderwaterdrainages in het Fryske veenweidegebied middels het uitvoeren van minimaal zes praktijkproeven. Hiermee moet de vraag beantwoord worden in hoeverre met behulp van onderwaterdrainage de snelheid van veenafbraak (en dus maaiveldafval) kan worden gereduceerd met behoud van een goede landbouwopbrengst.

Daarnaast moeten de praktijkproef leiden tot inzicht in de kosteneffectiviteit van onderwaterdrainage (incl. beheer en onderhoud).

De locaties voor de praktijkproeven worden geselecteerd op basis van een kanskaart en belangstelling uit de streek. Bij deze selectie wordt er rekening mee gehouden dat de locaties de verschillende veentypes binnen Fryslân goed representeren. De voorkeur gaat uit naar locaties binnen de negen kansrijke gebieden.

In de winter van 2015/2016 worden de eerste drie tot vier proeflocaties voorbereid (proefopzet, inclusief meetplan). Het meetplan wordt ook afgestemd op de behoefte aan gegevens over de snelheid van veenafbraak en CO₂-emissie (t.b.v. het verwaarden van de emissiereductie van broeikasgasen). In het voorjaar van 2016 vinden de inrichtingswerkzaamheden plaats en wordt het meetnet ingericht. Voorjaar 2017 wordt het aantal locaties uitgebreid tot minimaal zes in totaal. De proeven duren 2 tot 3 jaar (afhankelijk van de variatie in de weersgesteldheid). Jaarlijks wordt een tussenrapportage uitgebracht. De eindrapportage is op zijn vroegst in 2019 te verwachten. Dit hangt ook samen de duur van de proeven. Vanuit de landbouw wordt gepleit voor een duur van minstens 5 jaar. Pas dan is de grond rond de nieuwe drains gestabiliseerd en worden de lange termijn effecten zichtbaar, zo is aangevoerd. Dit is nog een punt van aandacht.

Voor de proeven worden tijdelijk hogere peilen ingesteld. Die gaan na afloop weer terug naar de oorspronkelijke peilen. Op basis van de uitkomsten van de proeven gaan we na of en hoe de maatregel *hoog peil in combinatie met onderwaterdrainage* breed in de praktijk toegepast kan worden.

Betrokken partijen en communicatie

Over resultaten van de proeven wordt jaarlijks gecommuniceerd met de landbouw. Hiervoor wordt een communicatieparagraaf uitgewerkt.

Wetterskip Fryslân gaat de praktijkproeven onderwaterdrainage trekken. De uitvoering zal door het Veenweide Innovatie Centrum (VIC) gebeuren. Bij de proeven worden de WUR/Alterra, de landbouw, de coördinator Deltaplan Agrarisch Waterbeheer betrokken.

12. Praktijkproeven hoog zomerpeil in combinatie met weidevogelbeheer

Er zijn ook gesprekken gaande met agrarische gebiedscollectieven over praktijkproeven met hoog peil in combinatie met weidevogelbeheer, maar zonder (onderwater)drainage. Deze gesprekken zijn nog niet zo ver dat we de proeven al kunnen beschrijven. Als er vanuit de praktijk belangstelling voor is, zullen we ons inspannen om ook deze proeven in het groeiseizoen van 2016 van start te laten gaan.

13. Praktijkproeven nieuwe teelten en verdienmodellen

Doel

Met dit project willen we het volgende bereiken: ondernemers in het Friese veenweidegebied slagen er in om natte veenweidegrond rendabel te exploiteren met nieuwe toepassingen (in gewassen, vee enz). Daarbij is sprake van inkomsten uit de markt.

Voor de negen aangewezen kansrijke gebieden voor behoud van Friese veenweidewaarden zal met de streek bekeken worden welke vernattingsmogelijkheden daar mogelijk zijn. De insteek daarbij is dat dat (uiteindelijk) te realiseren is met inkomsten uit de markt, zonder overheidssteun.

De praktijkproeven die Better Wetter gaat uitvoeren met de teelt en verwerking van lisdoddes en van veenmosveen, zijn daarop gericht. De provincie en Wetterskip gaan de initiatieven van Better Wetter steunen. Ook zullen zij stimuleren dat er meer initiatieven tot ontwikkeling komen.

Overigens zijn ook combinaties denkbaar van nieuwe teelten met inkomsten uit de markt, vergoedingen (ook uit de markt) voor reductie van de uitstoot van CO₂ en overheidsvergoedingen voor bijvoorbeeld waterberging of weidevogelbeheer.

Resultaten

De resultaten die we vóór april 2017 behaald willen hebben zijn:

- De praktijkproef met de teelt van lisdodden van het programma Better Wetter van ANNO zijn gestart en hebben een groeiseizoen gedraaid. Hierover is een eerste beknopte rapportage beschikbaar.
- Er ligt een eerste versie van een businessplan voor de verwerking van lisdodden.
- Hetzelfde geldt voor de praktijkproef met veenmosveen.
- Er zijn twee initiatieven voor andere nieuwe vormen van grondgebruik van nat veen beschikbaar.
- Er is aansluiting gerealiseerd bij nationale en internationale structuren voor het uitwisselen van kennis en ervaringen en het onderling afstemmen van nieuwe initiatieven rondom het rendabel exploiteren van natte veengronden. Zo nodig organiseren we zelf zo'n structuur (digitaal platform).

Dit project geeft uitvoering aan statenmotie 9 waarin aangedrongen wordt op het ontwikkelen van projecten die bijdragen aan een koolstofarme economie.

Betrokken partijen en communicatie

De praktijkproeven met de teelt en verwerking van lisdodden en veenmosveen die in 2016 in het Bûtenfjild van start gaan worden gecoördineerd door ANNO. De provincie en Wetterskip Fryslân treden op als opdrachtgever. Bij de proeven zijn naast de partners in ANNO (waaronder de gemeenten en de NFW) ook de opleidingsinstituten Nordwin en Van Hall betrokken. De projectleiding organiseert diverse informatiebijeenkomsten, met de Brûsplak die in het Bûtenfjild wordt ingericht als uitvalsbasis.

14. Inkomsten uit reductie CO₂-emissie genereren

Doel

Vertraging van de veenafbraak reduceert de uitstoot van CO₂. Uit Duitsland is een voorbeeld bekend dat deze emissiereductie vergoed wordt (FuturePeat; <http://www.moorfutures.de/>). Via een CO₂-bank compenseren bedrijven zo hun eigen uitstoot aan broeikasgassen. Ook overheden en particulieren zouden dit kunnen doen. Het compensatiegeld vormt een nieuwe economische drager voor het natte(re) veen. Met onderhavig project willen we onderzoeken of we dit ook voor het Friese veenweidegebied kunnen realiseren.

Resultaten

De resultaten die we vóór 1 april 2017 behaald willen hebben zijn:

- Binnen de praktijkproeven met hoge peilen die in het Friese veenweidegebied gestart zijn (al dan niet in combinatie met onderwaterdrainage, weidevogelbeheer of nieuwe teelten) worden metingen verricht die inzicht geven in hoe hiermee de uitstoot van broeikasgassen verandert. Het gaat hierbij niet alleen om CO₂, maar ook om methaan en lachgas (CH₄ resp. N₂O).

- Er is een voorstel ontwikkeld voor een koolstofbank en een certificeringstandaard; er is zicht op de haalbaarheid daarvan.
- De rapportage over koolstofbank en certificeringstandaard geeft in het kort algemene informatie en achtergronden over de mogelijkheden om de emissiereductie van broeikasgassen te verzilveren. Hiermee wordt uitvoering gegeven aan statenmoties 9 en 16.

Betrokken partijen en communicatie

Het initiatief *“Valuta voor Veen”* van de Friese Milieufederatie en de Noardlike Fryske Wâlden is specifiek op de verwaarding van de emissiereductie van CO₂ gericht. De provincie gaat aan dit initiatief meewerken. Een koolstofbank en certificeringstandaard zullen op landelijk niveau ontwikkeld moeten worden. Daarom wordt samenwerking gezocht met andere (laagveen)provincies.

Ook gaan we na wat we van het Duitse voorbeeld kunnen leren. De benodigde metingen gaan we uitvoeren binnen de praktijkproeven met hoge peilen voor bijvoorbeeld de kansrijke gebieden met belangrijke weidevogelwaarden en de proeven van Better Wetter met lisdodden en veenmosveen. Het innovatieprogramma van Better Wetter, en de brûsplak die hiervoor ingericht wordt, wordt benut voor de communicatie over het verzilveren van emissiereductie van CO₂.

Programmaliijn 3. Kansrijke gebieden voor behouden Friese veenweidewaarden 15 t/m 23

Doel

In de veenweidevisie zijn negen gebieden aangewezen waar we via gebiedsprocessen met de streek willen nagaan met welke maatregelen het veen en de aanwezige Friese veenweidewaarden zoveel mogelijk behouden kunnen worden. Het gaat daarbij om vernattingsmaatregelen die verder gaan dan het generieke waterbeleid (hoog zomerpeil en een drooglegging van maximaal 90 cm).

Uitdrukkelijk wordt hierbij synergie gezocht met andere belangen, initiatieven en geldstromen. Uitgangspunt is dat er draagvlak in de streek moet zijn. De provincie zal daarom de ontwikkeling van initiatieven van onderop stimuleren. Kaart 1 in hoofdstuk 2 geeft de globale ligging van de kansrijke gebieden aan.

De gebiedsprocessen starten met eerste oriënterende gesprekken met stakeholders uit de gebieden. Per gebied wordt met de streek het pad uitgestippeld voor de verdere planvorming. Elk gebied heeft zijn eigen karakteristiek en dynamiek. Elk gebied vraagt daarom om een eigen aanpak. Er is maatwerk nodig.

Voor sommige gebieden zal de planvorming meteen in 2016 van start kunnen gaan. Dat voorzien we voor de gebieden de Mieden en Benedenloop Koningsdiep. Hier kan bij lopende trajecten worden aangesloten (resp. Gebiedsontwikkeling Achtkarspelen Zuid en Gebiedsontwikkeling De Dulf-Van Oordt's Mersken). Voor andere gebieden zal dat meer tijd vergen, bijvoorbeeld omdat een gebied net heringericht is. Of omdat de streek eerst de resultaten af wil wachten van de praktijkproeven met onder waterdrainage, hoge peilen in combinatie met weidevogelbeheer of nieuwe teelten. Wellicht dat vooruitlopend daarop al wel op kleine schaal maatregelen mogelijk zijn, bijvoorbeeld in de kansrijke gebieden met veel weidevogels Aldeboarn/De Deelen, Sneekermeer en Idsegea/De Flussen.

De kansrijke gebieden zijn bij voorkeur de gebieden voor de praktijkproeven onderwaterdrainage of nieuwe teelten. Ze zijn echter meer dan alleen maar proeftuinen voor nieuwe technieken; het vernieuwende is ook dat we gaan bekijken hoe een gebiedsgerichte aanpak met de streek uitkomst kan bieden in de veenweideproblematiek.

Resultaten

Vóór 1 april 2017 willen we met dit project de volgende resultaten behaald hebben:

- Voor elk van de negen kansrijke gebieden zijn via gebiedsprocessen afspraken met de streek gemaakt over het proces om te komen tot planvorming. Zo mogelijk zijn ook afspraken gemaakt over de te behouden waarden en de richting waarin de maatregelen worden gezocht.
- Voor een aantal gebieden is dat proces al op gang gekomen. Zoals we hierboven aangaven verwachten we dat dat mogelijk is voor De Mieden en de Benedenloop van het Koningsdiep. Voor de kansrijke gebieden met belangrijke weidevogelwaarden zijn in 2016 mogelijk ook al eerste stappen in de planvorming te zetten, aansluitend bij de urgentie om het weidevogelbeheer in de lopende beheerperiode te optimaliseren. Hier zouden hogere peilen zowel aan vertraging van de bodemdaling als aan de weidevogelstand bij kunnen dragen.
- Binnen de kansrijke gebieden zijn diverse praktijkproeven gestart met bijvoorbeeld het toepassen van onderwaterdrainage of natte teelten.

Betrokken partijen en communicatie

De provincie trekt dit project. Dat zal gebeuren door de afdeling Streekwurk en wordt gekoppeld aan de streekagenda's. Binnen de samenwerkingsverbanden voor de streekagenda's zijn Wetterskip Fryslân en de veenweidegemeenten logische partners.

Essentieel is de samenwerking met de mensen die in de betreffende gebieden wonen en werken. Dat betreft in de eerste plaats de boeren, het gaat om grond die zij in gebruik hebben. Afhankelijk van de belangen die er spelen kan het ook gaan om eigenaren van woningen en andere panden, natuurbeheerders en agrarische gebiedscollectieven, organisaties die de zorg hebben voor landschappelijke, cultuurhistorische en archeologische waarden, ondernemers uit recreatie en toerisme. Per gebied zal een analyse van het krachtenveld moeten plaats vinden, en een communicatie plan worden opgesteld.

Bijlage II bevat korte beschrijvingen van de kansrijke gebieden. Daarbij is ook aangegeven bij welke andere belangen en initiatieven aansluiting kan worden gezocht.

Programmaliijn 4. Afstemming beleid/Feangreidefisy

24. Afstemming natuurbeleid/Feangreidefisy

Doel

Het veenweidegebied heeft unieke natuurwaarden (moerasgebieden, weidevogels). In de veenweidevisie wordt uitgesproken dat we die waarden voor de volgende generaties zoveel mogelijk willen bewaren. Het is niet gegarandeerd dat met de keuzes uit de visie de natuurdoelen waarvoor de provincie verantwoordelijk is, op de langere termijn (2050, 2100) te realiseren zijn. Bij de voorbereiding van de Feangreidefisy is hier globaal naar gekeken. We gaan nu een verdiepingsslag maken die een betere beoordeling, , per gebied, mogelijk maakt.

Voor natuurwaarden die op langere termijn (2050; 2100) in de knel blijken te komen, wordt nagegaan welke aanvullende maatregelen uitkomst kunnen bieden. Ook de consequenties daarvan (kosten, effecten op de landbouw) worden in beeld gebracht. Vervolgens is het aan het provinciaal bestuur om de afweging te maken of men kiest voor handhaving van de eerder vastgestelde natuurdoelen én de aanvullende maatregelen die daarvoor nodig zijn. Dan wel voor aanpassing van de natuurdoelen. Zeker als het om Europese doelen gaat (Natura 2000, KRW) vraagt dat om een goed onderbouwde verantwoording en overleg met het Rijk en de EU.

Het project dat we hier beschrijven, beperkt zich tot de analyses. De uitkomsten daarvan vormen een bouwsteen voor de afwegingen en keuzes die de provincie de komende jaren, in overleg met andere partijen, gaat maken, zoals in het kader van de Natuurvisie, de Omgevingsvisie en de evaluatie van de Natura 2000 beheerplannen. De analyses vormen ook een belangrijke informatiebron voor de gebiedsprocessen die voor de 9 kansrijke gebieden gevoerd gaan worden. De uitkomsten van die processen zijn medebepalend voor de haalbaarheid van de natuurdoelen van Natura 2000 gebieden (de Alde Feanen, Van Oordt's Mersken, Rottige Meenthe) en talloze gebieden uit het Nationaal Natuurnetwerk (voorheen EHS).-

In het project worden waar mogelijk en zinvol relaties gelegd met de opgave om de natuurbeheerkosten met 30% te verminderen. Ook worden de KRW-opgaven waar dat relevant is meegenomen.

Resultaten

Vóór medio 2017 willen we voor het veenweidegebied en het hydrologische beïnvloedingsgebied de volgende vragen beantwoord hebben:

- a. zijn de huidige natuurdoelen anno 2050 en anno 2100 haalbaar, rekening houdend met
 - de uitvoering van het veenweidebeleid (generiek peil beleid, uitvoering van uitvoeringsplannen die nu al bekend zijn, aangevuld met een aantal scenario's voor de aanvullende maatregelen die voor de kansrijke gebieden mogelijk ontwikkeld worden);
 - en andere verwachte ontwikkelingen (uitvoering huidige beleid voor bijv. natuur en landbouw, klimaatverandering).
- b. Voor natuurdoelen die onder a. niet haalbaar blijken: met welke aanvullende maatregelen zijn die dan wel haalbaar? Inclusief een globale indicatie van de kosten en mogelijke andere consequenties.
- c. Voor natuurdoelen waarvoor zich onder b. aftekent dat er geen haalbare en betaalbare maatregelen zijn waarmee die op langere termijn te behouden zijn: welke alternatieve natuurdoelen lijken wel haalbaar?

Voor dit project wordt gebruik gemaakt van de hydrologische berekeningen die voor de visie zijn uitgevoerd. Een ecologisch adviesbureau krijgt opdracht voor de ecologische analyses.

Betrokken partijen en communicatie

De provincie trekt dit projecten en stelt een werkgroep in waarin ook Wetterskip Fryslân, de TBO's en een vertegenwoordiging van de agrarische gebiedscollectieven deelnemen. De communicatie over dit thema vindt plaats in het kader van de Feangreidefisy en de provinciale natuurvisie..

25. Afstemming beleid landschap, erfgoed, archeologie/Feangreidefisy

Doel

Gegeven de koers die met de Feangreidefisy ingezet wordt, gaat de bodemdaling in het Friese veenweidegebied door, meer of minder vertraagd. En met uitzondering wellicht van (delen van) de kansrijke gebieden. Deze ontwikkeling zal ook zichtbaar worden in het landschap. Accepteren en anticiperen is daarbij het devies. Met dit project willen we bereiken dat, door te anticiperen, zich een Fries veenweidelandschap ontwikkelt dat een samenhangend geheel vormt waarin de geschiedenis van het gebied herkenbaar is en blijft. Dat vraagt om een integrale benadering van de bijna 25 km brede gradiënt van klei-op-veen met dikkere veenpakketten naar veen zonder kleidek en dunnere veenpakketten tot geheel ontveende gebieden met restveen en zandbodems. We willen daarbij zoeken naar

balans tussen behoud van oude landschappelijke en cultuurhistorische waarden en ontwikkeling van nieuwe kwaliteiten. Hierbij moet ook rekening gehouden worden met andere ontwikkelingen als het streven van Wetterskip Fryslân naar grotere peilvakken.

Een consequentie van de Feangreidefisy is dat archeologische waarden die in het veenweidegebied voorkomen, verloren zullen gaan. Het gaat daarbij om kwetsbare structuren als veenterpen, met veen afgedekte pleistocene waarden, nog herkenbare veenbeeksystemen enz. Onderhavig project is er op gericht om een deel van wat verloren dreigt te gaan veilig te stellen.

Een aantrekkelijk veenweidelandschap met interessante archeologische locaties heeft ook als doel de belevingswaarde voor bewoners en toeristen te versterken.

Resultaten

Met het project willen we medio 2017 de volgende resultaten behaald hebben:

- Er is een visie ontwikkeld die voor de verschillende landschapstypen binnen het totale veenweidegebied aangeeft hoe met gerichte maatregelenpakketten aan behoud/versterking /transformatie van het veenweidelandschap bijgedragen kan worden. Deze visie is een nadere uitwerking van *Grutsk op 'e Romte*. De visie wordt in het kader van het Uitvoeringsprogramma Feangreidefisy aan Provinciale Staten voorgelegd. Naar vaststelling door de Staten zijn de maatregelenpakketten richtinggevend voor ontwikkelingen in het Friese veenweidegebied, zoals de uitvoering van inrichtingsmaatregelen voortkomend uit water, bodemdaling, herstel infra, enz.
- Voor de als *Wederopbouwgebied* gekwalificeerde Haskerveenpolder is een meer gedetailleerde landschappelijke en cultuurhistorische visie ontwikkeld. Deze veenpolder bestaat tegenwoordig grotendeels uit zand. De middeleeuwse verkaveling is nog dominant aanwezig en dit is reden voor de bijzondere status. Echter, de jongere landschappelijke structuren en beplanting ademen steeds meer de kenmerken van zandgebieden uit. Deze bedreiging is aanleiding voor een nadere uitwerking. Er zijn al voorstudies naar kenmerken verricht (door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, RCE). De visie voor de Haskerveenpolder dient als voorbeeld voor andere verveende polders.
- Een voorstel voor een archeologisch veenweideprogramma. Onderbouwd met een achtergrond-document dat meer inzicht geeft in de archeologische waarden die in het Friese veenweidegebied voorkomen. Op basis daarvan wordt een keuze gemaakt van (onderdelen van) archeologische waarden die met maatwerk (in-situ/ex-situ) behouden kunnen worden. Inclusief kosten die daarmee gemoeid zijn en mogelijke financieringsbronnen.

Betrokken partijen en communicatie

Dit project wordt uitgevoerd in opdracht van de Provincie Fryslân, in overleg met de Friese veenweide gemeenten, Wetterskip Fryslân en Landschapsbeheer Fryslân. Het opstellen van de visie en de maatregelenpakketten wordt uitbesteed aan zakenkundige bureaus. Daarbij wordt samengewerkt met de RCE; die gaat ook een deel van de kosten dekken. De communicatie over dit thema vindt plaats in het kader van het UP Feangreidefisy.

26. Afstemming grondwaterbeleid/Feangreidefisy

Doel

Door afbraak van veen daalt het maaiveld. Volgens de Veenweidevisie dient in een deelgebied van 54.000 ha deze veenafbraak te worden verminderd (vertragen maaiveldaling). Maar ondanks deze

vertraging zal de veenafbraak doorgaan, zij het in een lager tempo. Om dan toch voldoende drooglegging voor de landbouw te behouden zullen ook in de komende jaren (binnen de kaders van het generieke peilbeleid) de polderpeilen worden verlaagd (zogenaamde peilaanpassingen). In het kader van het opstellen van de veenweidevisie is door Wetterskip Fryslân en Provincie Fryslân in 2013 een verkenning uitgevoerd naar de effecten van deze peilaanpassingen op het grondwatersysteem. Uit deze verkenning is gebleken dat in de toekomst niet alleen de grondwaterstand in het veengebied zal dalen, maar dat ook de waterdruk (de zogenaamde stijghoogten) van de diepere watervoerende pakketten lager zal worden. Deze stijghoogteverlaging (lagere waterdruk) zet zich door richting de Friese Wouden en het kleigebied van Fryslân. En zal in een belangrijk deel van het zandgebied van Fryslân (de Friese Wouden) een daling van de grondwaterstand veroorzaken. De voortgaande peilaanpassingen in het veenweidegebied beïnvloeden het grondwatersysteem dus op provinciale schaal.

Het is nog niet duidelijk of deze verlaging van de stijghoogte zal leiden tot een toename van de verzilting. Door een lagere stijghoogte (minder tegendruk) zou de zout/zoet grens meer landinwaarts en ondieper kunnen komen te liggen. Nader onderzoek moet duidelijk maken of dat het geval is en of dat consequenties kan hebben voor bijvoorbeeld drinkwaterwinningen, zoals bij Garyp, Noard-Burgum en Oudega. Dit wordt meegenomen in een onderzoek dat de provincie Fryslân samen met het waterschap en drinkwaterbedrijf Vitens gaat uitvoeren naar de toekomstige voorraad zoet grondwater in onze provincie, o.a. ten behoeve van de drinkwaterwinningen.

Resultaten

Vóór medio 2017 zijn voor dit project de volgende resultaten behaald:

Er is een rapportage beschikbaar die inzicht geeft in de grondwatersituatie anno 2050 en 2100, rekening houdend met de ontwikkelingsrichting die de visie geeft, en rekening houdend met enkele scenario's voor de negen kansrijke gebieden; de planvorming voor deze gebieden wordt komende jaren ingevuld.

Betrokken partijen en communicatie

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in overleg met de landbouw- en natuurorganisaties. De start is voor 2016 gepland, de afronding vindt naar verwachting in 2017 plaats. De communicatie over dit thema vindt plaats in het kader van de omgevingsvisie van de provincie.

Planning en Fasering van projecten

De tabel hieronder geeft een totaaloverzicht van de planning van de hiervoor beschreven projecten. Voor de kansrijke gebieden betreft het een globale inschatting van de planning. Deze planning wordt naar aanleiding van de gesprekken met de streek bijgesteld.

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	>2023
Projecten										
1	Voorlichting over visie en uitvoeringsprogramma	■	■							
	Planologische en financiële instrumenten	■								
	Beperking drooglegging tot hoog zomerpeil en max. 90 cm	■	■							
	Aanpak hoogwatercircuits	■	■							
	Verduurzaming aanleg en onderhoud wegen	■	■							
	Voorlichting en databestand funderingsproblematiek	■	■							
	Heroverweging/reorganisatie funderingsherstelregeling	■	■							
	Voorlichting landbouw over wijzigingen bodemgesteldheid	■	■							
	Ontmoedigen/reguleren kerende grondbewerking en teelt van maïs	■	■							
2	Praktijkproeven maïs zonder kerende grondbewerking	■	■							
	Praktijkproeven hoog peil met onderwaterdrainage	■	■							
	Praktijkproeven hoog peil in combinatie met weidevogelbeheer	■	■							
	Praktijkproeven nieuwe teelten en verdienmodellen	■	■							
	Inkomsten genereren uit emissiereductie CO2	■	■							
3	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
	Kansrijk gebied	■	■							
4	Afstemming natuurbeleid/ Feangreidefisy	■	■							
	Afstemming beleid landschap, cultuurhistorie, archeologie/ Feangreidefisy	■	■							
	Afstemming grondwaterbeleid/ Feangreidefisy	■	■							

■	Vorbereiding
■	Uitvoering

Figuur 3. Planning en fasering van de projecten

4. ORGANISATIE EN SAMENWERKING

Inleiding

De Feangreidefisy concludeert: 'hét veenweidegebied bestaat niet. Tussen deelgebieden bestaan grote verschillen in bodemsamenstelling en grondgebruik. Omdat de effecten van maatregelen verschillend zijn is maatwerk per deelgebied belangrijk. De veenweidevisie is geen eindpunt maar het startpunt van een nieuwe fase.' Een nieuwe fase waarin we werkende weg invulling geven aan de concretisering en uitvoering van de visie. We willen dit proces vormgeven met betrokken partijen en daar waar mogelijk via een gebiedsaanpak van onderop. Deze nieuwe fase vraagt om een gedegen organisatiestructuur die over een langere periode blijft functioneren.

De totale opgave is nog niet bekend. De eerste fase betreft, naast de start van een aantal praktijkproeven en afstemming van het beleid op de Feangreidefisy, vooral de voorbereiding en concretisering van projecten. Pas daarna start de (gebiedsgerichte) uitvoering. Dit vraagt een flexibele organisatie, gericht op de langere termijn. Deze termijn is in elk geval 4 jaar, maar zal naar verwachting ook daarna nog door gaan.

Organisatiestructuur

Zoals in hoofdstuk 1 al werd vermeld, gaan provincie en waterschap gezamenlijk met de uitvoering van de visie aan de slag. In de organisatiestructuur komt die gezamenlijke aanpak tot uitdrukking door een gezamenlijk aangestelde programmamanager. Deze persoon is verantwoordelijk voor een integrale aansturing, gericht op het eindbeeld van de visie. De programmamanager legt verantwoording af aan de Stuurgroep. De Stuurgroep kan zelfstandig besluiten nemen over zaken die passen binnen de scope/mandaat van het Uitvoeringsprogramma. De overige besluiten zullen na bespreking in de Stuurgroep worden voorgelegd aan de afzonderlijke besturen. De programmamanager heeft twee ambtelijk opdrachtgevers (waterschap en provincie).

Voor de uitvoering van de projecten maakt de programmamanager primair gebruik van de capaciteit van de beide organisaties. Medewerkers van provincie en waterschap werken vanuit een gezamenlijke programmateam. Daarmee wordt de beschikbare capaciteit het efficiënts benut (geen dubbel werk) en is de onderlinge afstemming het best gegarandeerd. De projecten zullen worden verdeeld over de beide organisatie op basis van taken en verantwoordelijkheid. Per project wordt een projectleider (bij één van de partijen) benoemd die een eigen projectstructuur organiseert. Beide organisaties houden hun bevoegdheid over de eigen budgetten.

Het gezamenlijke programmateam bestaat uit een vaste kern van een aantal projectleiders die de afzonderlijke projecten gaan aansturen, een projectondersteuner en een communicatiemedewerker. Het programmateam wordt aangevuld met deskundigen van verschillende afdelingen van provincie en Wetterskip.

Rol veenweidegemeenten

Uit de gesprekken die we de afgelopen periode gevoerd hebben met de 10 betrokken gemeenten is gebleken dat de rol en verantwoordelijkheid van de gemeenten nog niet voldoende uitgekristalliseerd is. De gedachte was dat er twee wethouders van twee gemeenten zitting zouden nemen in de Stuurgroep namens de 10 betrokken gemeenten. Echter, zolang er nog onduidelijkheid is over rollen en verantwoordelijkheden en daarmee de koers van de gemeenten is het niet reëel om van de beide bestuurders te verwachten dat zij de visie van de 10 gemeenten vertolken. Voorlopig zitten de beide bestuurders daarom namens hun eigen gemeente aan tafel. Begin 2016 wordt er een workshop (met ambtelijke en bestuurlijke vertegenwoordiging van gemeenten) georganiseerd

waarin de inhoudelijk opgaven, rollen en verantwoordelijkheden nader worden verkend. Er worden dan voorstellen gedaan over de vertegenwoordiging van de gemeenten (ambtelijk en bestuurlijk)

De verwachting is dat de veenweidegemeenten bij veel acties een rol gaan spelen: denk aan verbreding van de hoogwatercircuits, de uitwerking voor de kansrijke gebieden, de maatregelen rond de funderingen, ontmoediging of regulering van kerende groundbewatering. Een specifieke rol voor de gemeenten betreft de verduurzaming van aanleg en beheer van wegen en andere infrastructuur.

Besluitvorming

Bij het nader concretiseren van de veenweidevisie zullen nog de nodig bestuurlijke afwegingen moeten worden gemaakt. Deze besluitvorming ziet er als volgt uit:

- Door het programmateam worden analyses gemaakt en concrete (beleidsmatige) voorstellen gedaan
- De programmamanager verzorgt een integraal bestuursvoorstel en legt dit voor aan de Stuurgroep. Hij/zij kijkt hierbij naar prioritering, maatwerk en inspelen op ontwikkelingen. Hij/zij stemt het voorstel vooraf af met de beide ambtelijke opdrachtgevers.
- Voorstellen die het mandaat van de Stuurgroep overstijgen worden, met advies van de Stuurgroep, voorgelegd aan College/DB

Deze uitvoeringsagenda is vastgesteld door het College van Gedeputeerde Staten en het Dagelijks Bestuur van Wetterskip Fryslân. Zowel de Staten als het AB zijn per brief geïnformeerd over het uitvoeringsprogramma.

Eind 2016 is er wederom behoefte aan een bestuurlijke vaststelling van de verder uitgewerkte uitvoeringsagenda voor 2017-2019. We verwachten dat de vaststelling van dit programma onder het mandaat van het College en het DB valt. Afhankelijk van de inhoud is eventueel vaststelling door Staten en/of AB nodig.

Stuurgroep

De Stuurgroep is samengesteld uit een gedeputeerde en een DB-lid van Wetterskip Fryslân. Later worden daar mogelijk één of enkele wethouders van de Friese veenweidegemeenten aan toegevoegd. Deze Stuurgroep stuurt op provinciaal niveau. Gaandeweg zal de uitvoering steeds meer gaan van generiek en gebiedsdekkend naar specifiek en gebiedsgericht. Daarmee kunnen meer bestuurlijke bevoegdheden naar de stuurgroepen van de streekagenda's.

Bestuurlijke en ambtelijke Adviesgroep

De (bestuurlijke) Adviesgroep die betrokken was bij de voorbereiding van de visie, gaat voornamelijk in nagenoeg dezelfde samenstelling door. De rol van deze Adviesgroep is: adviseren over de uitvoering op strategisch niveau over koers, aanpak en communicatie. De Adviesgroep heeft een onafhankelijk voorzitter. In de Bijlage zijn de leden van de Adviesgroep opgenomen.

Of de Adviesgroep ook betrokken blijft na de voorbereidingsfase is nog niet bekend. De verwachting is dat het accent steeds meer in de regio komt te liggen. Het wordt dan ook steeds belangrijker om betrokkenheid in de regio te organiseren.

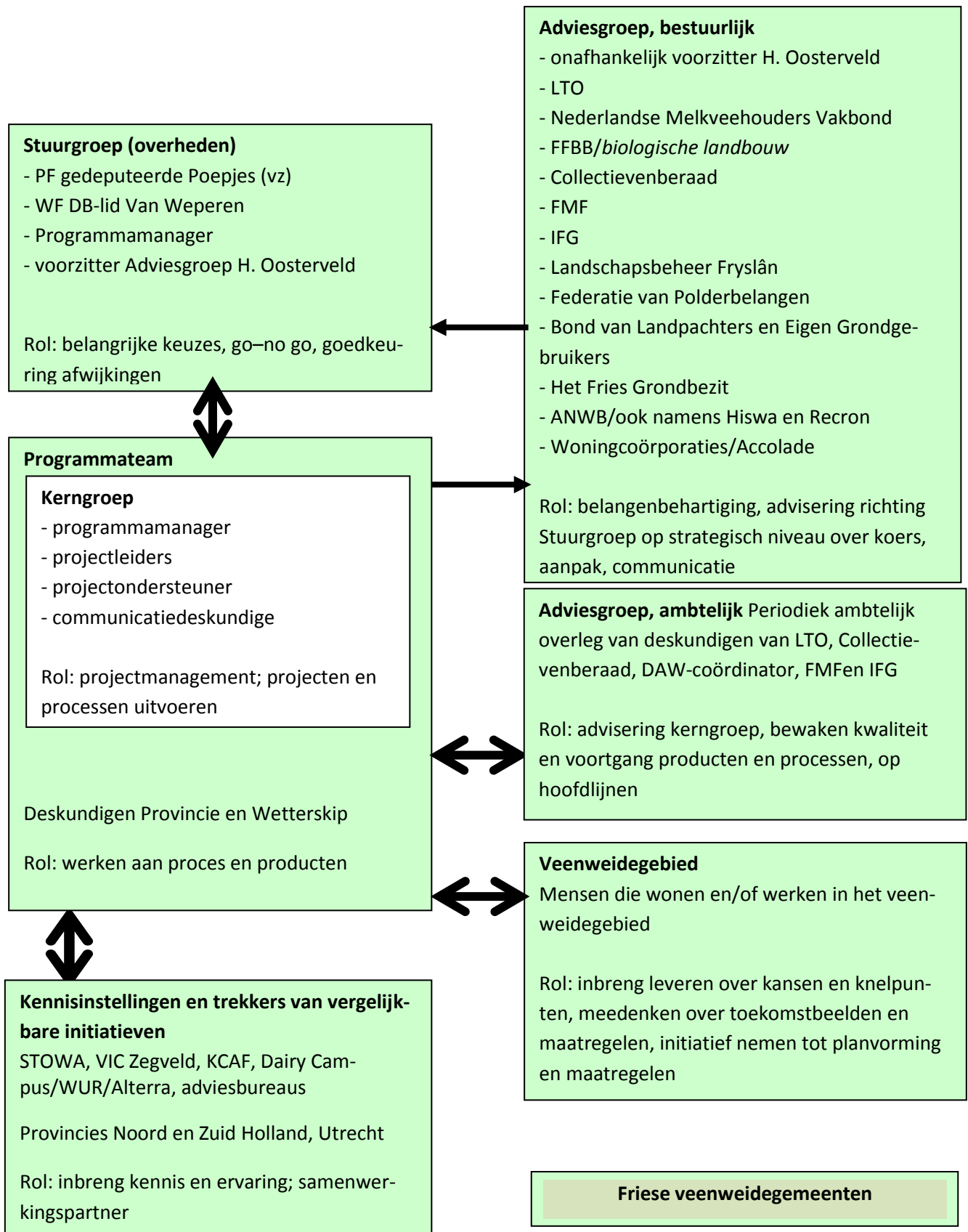
Naast de bestuurlijke Adviesgroep gaat een ambtelijke Adviesgroep functioneren. Hierin hebben deskundigen van LTO, het Collectievenberaad, de FMF en IFG zitting in. De rol van deze ambtelijke Adviesgroep is om de kerngroep periodiek op hoofdlijnen te adviseren over de kwaliteit en de voortgang van producten en processen.

Maatwerk en van anderen op

Zowel bij de uitvoering van de proefprojecten als de uitwerking van de kansrijke gebieden is maatwerk nodig. Maatwerk dat is afgestemd op de lokale (bodem) omstandigheden en op het draagvlak. We willen zoveel mogelijk aansluiten bij kennis in het veld en bij lokale ondernemers en vertegenwoordigers. Daar waar mogelijk willen we aansluiten bij lopende projecten of initiatieven. Dit vraagt per gebied een goede analyse, een luisterend oor en kennis van het gebied.

Kennis en ervaringen delen

We willen het wiel niet opnieuw uitvinden. Ook in de andere veenweideprovincies is ervaring opgedaan met veenweideopgaven. We willen deze kennis zoveel mogelijk benutten. Daarom onderhouden we actief contact met de provincies en waterschappen in Noord- en Zuid Holland en Utrecht. Ook het VIC, de Stowa, WUR/Alterra en adviesbureaus willen we actief betrekken bij de uitvoering.



Figuur 4. Organisatiestructuur voorbereidingsfase Uitvoeringsagenda Feangreidefisy

BIJLAGE I.**Samenstelling Adviesgroep Uitvoeringsprogramma Feangreidefisy**

Organisatie	Mevrouw / heer	
Voorzitter	Hr. Ir. H.R.	Oosterveld
Secretaris	Mw. M. de	Haan
Federatie van Polderbelangen	Hr. K.	Stoker
It Fryske Gea	Hr. C.	Bakker
Vereniging Het Friesch Grondbezit	Hr. G. de	Boer
Biologische Landbouw, t.a.v.	Hr. S.	Bouma
BoerenNatuur	Hr. A.	de Vries
Vereniging Friese Woningcorporaties, p/a Accolade	Hr. K.	Groenveld
Vermilion Oil & Gas Netherlands BV (agendalid)	Hr. F.	Jansma
Vitens (agendalid)	Hr. A.	Kok
LTO Noord	Hr. G.	Kooistra
ANWB (HISWA, RECRON)	Hr. drs. R.C.E.	Neef
Landschapsbeheer Friesland	Mw. R.	Tersteeye
Friese Milieu Federatie	Hr. H. van der	Werf
Nederlandsche Melkveehouders Vakbond	Hr. J. van der	Zijpp

Bijlage II. Toelichting kansrijke gebieden behouden Friese veenweidewaarden

Het gaat om de volgende kansrijke gebieden:

De Mieden

In het kansrijke gebied De Mieden loopt de landinrichting Achtkarspelen-Zuid. Eén van de doelen van deze landinrichting is ontwikkeling en afronding van het gelijknamige EHS-gebied. Bijzonder aan dit gebied is dat (ook op lange termijn) een natuurlijke kwelsituatie voorkomt. De natte omstandigheden vormen een waarborg voor een duurzame ontwikkeling van het gebied. In sommige delen vindt zelfs nog natuurlijke veenvorming plaats. De genoemde gebiedsontwikkeling Achtkarspelen-Zuid kan zich de komende jaren verder richten op het behouden van de veenweidewaarden in dit gebied. Rondom dit moerasgebied met bijbehorende waardevolle graslanden kunnen volgens de Veenweidevisie bijvoorbeeld natte bufferzones worden ontwikkeld.

Kansen: Uitvoering gebiedsontwikkeling Achtkarspelen-Zuid (kavelruil, natte overgangszones etc.)

Stakeholders: Provincie afdeling IGN/Gebiedscommissie/Klankbordgroep met daarin vertegenwoordigers van de betrokken partijen?

Benedenloop Koningsdiep

Ook in het dal van het Koningsdiep/Alddijp is een gebiedsontwikkeling/landinrichting gaande. Eén van de doelen van deze landinrichting is ontwikkeling en afronding van de benedenloop van het Koningsdiep als onderdeel van het EHS/ Natura 2000 gebied Van Oordt's Mersken/De Dulf. Daarnaast zijn de mogelijkheden verkend om de waterwinning bij Nij Beets uit te breiden in combinatie met het vernatten van het natuurgebied Van Oordt's Merksen.

Het Koningsdiep is een riviertje in een beekdal met bijzondere natuurlijke en landschappelijke waarden. Door in en langs de benedenloop natte zones te ontwikkelen kunnen deze bijzondere waarden versterkt worden. Behoud en ontwikkeling van kwelsituaties zijn gewenst. Dit kan in combinatie met het vertragen van veenafbraak. De aanpak van dit gebied kan een voorbeeld zijn voor functiecombinaties in andere gebieden;

Kansen: Uitvoering gebiedsontwikkeling De Dulf/Van Oordt's Mersken en gebiedsontwikkeling Koningsdiep.

Stakeholders: Provincie Fryslân, afdeling YGN/Gebiedscommissie met daarin vertegenwoordigers van de diverse betrokken partijen.

De te ontwikkelen weidevogelkerngebieden in het veenweidegebied, bij **Aldeboarn/De Deelen, Snitsermar en Idzegea**. In deze klei-op-veen gebieden zitten al veel boeren die aan weidevogelbeheer doen of willen gaan doen; daarbij hebben ze in sommige gevallen hun agrarische bedrijfsvoering al afgestemd op een hoger waterpeil. Er zijn in dit gebied meerdere gebiedscoalities die weidevogelkerngebieden willen ontwikkelen. Door het waterpeil hier duurzaam te verhogen kan het areaal geschikt weidevogelgebied 16 keer zo groot worden. Dat biedt uitgekiende mogelijkheden om de veenafbraak voor een langere periode aanzienlijk te vertragen. Tegelijk kan het imago van de melkveehouderij een positieve impuls krijgen, terwijl het landschap wordt verrijkt met meer gevarieerde graslanden. Dit is ook voor de bewoners en recreanten aantrekkelijk.

De uitvoering van de Veenweidevisie is bij deze drie kansrijke (weidevogel)gebieden vooral gericht op samenwerking met de verschillende Collectieven (agrarische natuurverenigingen) in deze streek. Samen met de collectieven gaan we op zoek naar combinaties van weidevolgelbeheer en het behouden van het veenweidegebied. Daarvoor worden in de komende jaren eerst praktijkproeven uitgevoerd met o.a. hoge peilen en weidevogelbeheer en het toepassen van onderwaterdrainages.

Kansen: weidevogelbeheer (hogere peilen) in combinatie met vertragen maaiveldaling via collectieven en toepassen innovatieve landbouwtechnieken (zoals bijvoorbeeld onderwaterdrainage). Rondom gebied Fluessen en Sneekermeer liggen mogelijk ook kansen voor koppeling met doelen Natura 2000 (o.a. mitigatie-opgave).

Stakeholders: provincie, de gebiedscollectieven “*Súdwesthoeke*” en “*It Lege Midden*”, Staatsbosbeheer en Recreatieschap, Polderbelangen “*Lege Wâlden*” rondom Sneekermeer.

Bûtenfjild

In het Bûtefjild loopt de gelijknamige landinrichting/gebiedsontwikkeling. Verder is hier het initiatief “*Better Wetter*” ontstaan (Brûsplak). Hierbij wil men innovaties en ideeën uittesten in zogenaamde veldwerkplaats(en) en deze praktisch vertalen naar diensten en producten. De focus ligt daarbij op omgaan met water in natte gebieden (bijvoorbeeld Lisdodde-teelten en zoetwatervisserij). Mogelijk zijn voor de uitvoering van de Veenweidevisie ook aanknopingspunten met de genoemde gebiedsontwikkeling en met het initiatief “*Valuta voor veen*” (inkomsten uit reductie van de CO₂ uitstoot door het toepassen van hogere waterpeilen).

Kansen: Uitvoering Better Wetter: natte teelten, zoetwatervisserij en het initiatief “*Valuta voor veen*”

Stakeholders: Provincie, ANNO, Streekwurk/Better Wetter, gemeente Dantumadeel.

Nationaal Park en Natura 2000 gebied de Alde Feanen

De Alde Feanen, met omringende natuurlijke graslanden in het hart van Fryslân, heeft op meerdere plekken te maken met verdroging. Gebleken is dat lokale bufferzones maaiveldaling vertragen en daardoor de toename van verdroging beperken. In deze bufferzones zal het peil dan omhoog moeten, waardoor ook de veenafbraak vertraagd wordt. Hier spelen meerdere koppelkansen voor natuur- en landschapsontwikkeling, recreatie, natte teelten en aangepaste landbouw. Wellicht is ook een koppeling met maatregelen uit de programmatische aanpak stikstof (PAS) mogelijk.

In het “*Leeghlân*” ten noordwesten van het Prinses Margriet Kanaal liggen mogelijk kansen voor vermindering veenafbraak in combinatie met weidevogelbeheer of toepassen onderwaterdrainages.

In het gebied “*Hege Warren*” speelt ook de discussie over mogelijke aanleg van een nieuwe vaarwegverbinding voor de beroepsvaart naar Drachten.

Kansen: Natte teelten, herinrichting/kavelruil (overgangszones met hogere peilen), innovatieve landbouwtechnieken (zoals onderwaterdrainage)

Stakeholders: Provincie Fryslân, Gebiedscollectieven “*It Lege Midden*” en “*Noardlike Fryske Wâlden*”, It Fryske Gea, Polderbelangen

Omgeving Groote Brekkenmeer

De polders rondom het Groote Brekkenmeer, ten noordwesten van Lemmer, herbergen de dikste veenpakketten van de provincie Fryslân. Hier komen veendiktes van 3 tot 4 meter voor. Het is daarom van belang om in deze polders de veenafbraak te beperken in relatie tot een duurzame landbouw.

Kansen: Met name innovatieve landbouwtechnieken (zoals onderwaterdrainage) en aan de westzijde van het Groote Brekkenmeer koppeling met weidevogelbeheer via gebiedscollectief.

Stakeholders: Provincie Fryslân, Gebiedscollectief en Polderbelangen.

Rottige Meenthe/Brandemeer

Het Natura 2000 gebied Rottige Meenthe/Brandemeer vormt in Zuid-Friesland de noordelijke uitloper van de bekende laagveengebieden Wieden en Weerribben. Evenals deze Overijsselse gebieden betreft het een verveend moerasgebied. Dankzij de goede waterkwaliteit komen hier tal van kenmerkende laagveenbegroeiingen en bijbehorende soorten voor. De Rottige Meenthe maakt deel uit van het (beperkte) leefgebied van de Grote vuurvlieder. Rondom deze gebieden liggen mogelijkheden voor een aangepaste landbouw (bijvoorbeeld door het toepassen van onderwaterdrainage) en het ontwikkelen van zogenaamde “natte teelten”. Mogelijk is er een koppeling te maken met de maatregelen uit de programmatische aanpak stikstof (PAS).

Kansen: Natte teelten, innovatieve landbouwtechnieken (zoals onderwaterdrainage) en robuust maken van hoogwaterzone (langs lintbebouwing) tussen natuurgebied Rottige Meenthe en landbouwpolder.

Stakeholders: Provincie Fryslân, Gebiedscollectief, Staatsbosbeheer en Polderbelangen “Groote Veenpolder”, gemeente Weststellingwerf.